

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN BENLİK ALGISININ İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF ORPHANS' SELF-PERCEPTION

Elif ÜSTÜN*, Berrin AKMAN*

ÖZET: Benlik, insanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, insanın kendini tanıma ve değerlendirme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Benlik kavramı, bireyin kendisi için önemli saydığı kişilerin eleştiri ve beğenileriyle biçimlenir. Bu araştırma 8-11 yaş arasındaki korunmaya muhtaç çocukların benlik algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu Keçiören Atatürk Çocuk Yuvasında kalan toplam 90 çocuk oluşturmuştur. Çocukların benlik algıları "Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği" kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler İki Eş Arasındaki Farkın Önemlilik testi kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda çocukların benlik algıları ile ideal benlikleri arasındaki fark önemli çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: korunmaya muhtaç çocuklar, benlik algısı, anne yoksunluğu

ABSTRACT: "Self" can be defined as the totality of the feelings a person has about himself and as his way of knowing and evaluating himself. Self-concept of an individual is shaped by the criticism and admiration raised by people whom the individual values. This study was planned to evaluate self-perception in 8-11 year old orphans. The sample space of the study consisted of 90 children who live in Keçiören Atatürk Orphanage. Lipsitt Self-Concept Scale for Children was used. The data obtained as a result were statistically evaluated by t test. It was found out that there is significant difference between orphan childrens' self perception and ideal self-concept.

Keywords: orphan, self-concept, maternal deprivation

1. GİRİŞ

Benlik kavramının tanımını yaparken ikiye ayırmak mümkündür; ilki bireyin kendisi için düşünceleri diğeri ise ideal benlik yani bireyin olmak istediği benlik diyebiliriz.

Rogers'a (1965) göre bireyin kendisi ile ilgili düşüncelerini etkileyen iki faktör vardır; bunlardan biri bireyin kendisine bakış açısı bir diğeri ise çevresidir. Rogers, bireyin olumlu ve güçlü bir benlik kavramı geliştirebilmesinin, ancak koşulsuz bir sevgi ortamında yetişmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

Sosyal öğrenme teorisine göre ise bireyin kendisine bakış açısı çevresini de etkilemektedir (Rotter, 1982). Harter'a (1983) göre benlik kavramı bireyin kendisini tanımlayan değerler bütünüdür. Harter, bireyin kendisi ile ilgili düşünceleri pozitif ise benlik algısı yüksek; kendisi ile ilgili düşünceleri negatif ise düşük benlik algısının olduğunu belirtmektedir.

Bireyin kişiliğinin temelleri aile içinde atılır. Eğer çocuk ailesinden destek, koruma, ilgi, şefkat görürse ve ailesi ile yaşadığı deneyimler olumlu ise, pozitif bir ego geliştirir ve kendisi ile ilgili duyguları olumlu olur. Ancak çocuk böyle bir aile ortamından yoksun büyürse kendisinin sevilmediğini, istenmediğini düşünür, kendisi ile ilgili düşünceleri ise olumsuz olur (Bowlby, 1980).

Aile çocuğun kendisini algılamasında kendisi ile ilgili düşüncelerinin oluşumunda çok önemli bir etkidir (Heinicke, 1965). Bu konu ile ilgili yapılan pek çok çalışma ailenin sunduğu güvenilir, sevgi dolu ortamdaki yoksun büyümüş çocukların kendisi ile ilgili düşüncelerinin ve özsaygılarının ciddi şekilde zarar gördüğünü belirtmektedir (Bowlby, 1980; Rutter, 1981).

2. YÖNTEM

Bu araştırma 8-11 yaş grubundaki korunmaya muhtaç çocukların benlik algıları ile ideal benlikleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Keçiören Atatürk Çocuk Yuvasındaki 8-11 yaş grubunu oluşturan tüm çocuklar araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya 22'si 8 yaş, 22'si 9 yaş, 23'ü 10 yaş, ve 23'ü 11 yaş olmak üzere toplam 90 çocuk alınmıştır. Bu çocukların 43'ü kız, 47'si ise erkektir.

Çocukların benlik kavramlarını değerlendirmek amacıyla "Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, iki bölüme ayrılmıştır. I. Bölümde 22 ve II. bölümde 22 madde olmak üzere toplam 44 maddeden meydana gelmektedir. Ölçeğin I. Bölümü çocukların kendi kişilik özelliklerini içeren (dürüstüm, cesurum, güvenilirim, iyiyim v.b) ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifadelerin 19 tanesi pozitif, 3 tanesi negatif özellikler bildiren (tembelim, kışkıncım, çekingenim) ifadelerdir. Ölçeğin II. Bölümü ise çocukların kendilerinde bulunmasını istedikleri kişilik özelliklerini içeren ifadelerden oluşmaktadır. I. Bölümde olduğu gibi bu bölümde de 19'u pozitif, 3'ü negatif özellikler bildiren ifadeler yer almaktadır. Ölçek 1'den 5'e kadar puanların yer aldığı likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0.8765'dir.

Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde iki eş arasındaki farkın önemlilik testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. 8 Yaş Çocuklarının Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinin I. ve II. Bölümünden Aldıkları Puanların Ortalamalarının Karşılaştırılması (n: 22)

Lipsitt Self-Concept Scale	X	ss	sh	t	p
I.Bölüm Puanı	51.14	6.92	1.47	5.75	P<0.0001
II.Bölüm Puanı	59.95	5.52	1.18		

Tablo 1'de 8 yaşındaki korunmaya muhtaç çocukların Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının dağılımı verilmiştir. Tabloya göre çocukların benlik algıları ile ideal benlikleri puanlarının İki Eş Arasındaki Farkın Önemlilik testine göre anlamlı olduğu görülmektedir ($t=5.75$, $p<0.0001$).

Tablo 2: 9 Yaş Çocuklarının Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinin I. ve II. Bölümünden Aldıkları Puanların Ortalamalarının Karşılaştırılması (n: 22)

Lipsitt Self-Concept Scale	X	ss	sh	t	p
I.Bölüm Puanı	50.64	6.81	1.45	4.75	P<0.0001
II.Bölüm Puanı	56.95	5.82	1.24		

Araştırmaya alınan 9 yaş grubu çocuklarının Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde I.Bölüm ile II. Bölüm bulguları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($t= 4.75$, $p< 0.0001$).

Tablo 3. 10 Yaş Çocuklarının Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinin I. ve II. Bölümünden Aldıkları Puanların Ortalamalarının Karşılaştırılması (n: 23)

Lipsitt Self-Concept Scale	X	ss	sh	t	p
I.Bölüm Puanı	48.83	7.13	1.49	6.66	P<0.0001
II.Bölüm Puanı	55.57	7.92	1.65		

Tablo 3 incelendiğinde 10 yaş grubu korunmaya muhtaç çocukların benlik algıları ve ideal benlik puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($t=6.66$, $p<0.0001$).

Tablo 4. 11 Yaş Çocuklarının Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinin I. ve II. Bölümünden Aldıkları Puanların Ortalamalarının Karşılaştırılması (n: 22)

Lipsitt Self-Concept Scale	X	ss	sh	t	p
I.Bölüm Puanı	49.30	6.98	1.46	4.21	P<0.0001
II.Bölüm Puanı	56.48	7.99	1.67		

Tablo 4’de araştırmaya alınan 11 yaş korunmaya muhtaç çocukların Lipsitt Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeğinin I. ve II.Bölümünden aldıkları puanların ortalamalarının dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde İki Eş Arasındaki Farkın Önemlilik testine göre çocukların benlik algıları ile ideal benlik puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir

($t=4.21$, $p<0.0001$).

4. TARTIŞMA

Benlik kavramı, çocuğun kendisi için önemli saydığı yetişkinlerin beğeni ve eleştirileriyle biçimlenir, onların tutum ve davranışlarının bir yansımasıdır ve model alınan davranışlarla gelişmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara baktığımızda bütün yaş gruplarında gerçek ve ideal benlik arasındaki farkın önemli olduğu görülmektedir. Genellikle yapılan araştırmalarda kendini değerlendirme ile yansıtılan değerlendirme arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Cooley’e göre (1968) gerçek benlikle ideal benlik ne ölçüde birbirine yakın ise ruh sağlığı o ölçüde yerinde ve sağlıklı olmaktadır. Geçtan’e (1996) göre de hayatın normal akışı içinde “Gerçek” ve “İdeal” benlikler arasında farkın bulunması sağlıklı bir olgudur.

Ancak önemli olan aradaki farkın ideal benlik lehine artış göstermemesidir. Cooley ve Geçtan’ın görüşlerine dayanarak korunmaya muhtaç çocukların sağlıklı bir benlik algısına sahip olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü her yaş grubundaki korunmaya muhtaç çocukların ideal benlik

puanlarının gerçek benlik puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Benlik gelişimini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Kimi araştırmacılara göre bebeklik döneminde anne-çocuk arasında kurulan güvenli bağıllık ilişkisi benlik gelişimini etkilemektedir (Harter,1983; Damon,1982). Wylie (1990) de erken çocukluk yıllarında annenin çocukla kurduğu sözel iletişimin ve ilginin çocuğun benlik kavramının gelişiminde olumlu etkileri olduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca çocukların sosyal çevreleri de benlik kavramının oluşmasında önemli faktördür. Garbarina’ya göre çocuklukta ve ergenlikte yeterli duygusunun gelişebilmesi için sosyal destek sistemleri gereklidir. Sosyal destek, çocukların beslenmesi, onlara yardımcı olunması, kaynak yaratılması gibi bir çok alanı içermektedir (Akt; Bishop,İngersoll,1989). Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ülkemizdeki korunmaya muhtaç çocukların sosyal destekten yoksun oldukları görülmektedir.

Kurum bakımı altında bakım ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına karşın bu çocukların sosyal ve duygusal açıdan gereken ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Kışla tipi kurumlarda gerek nitelik gerekse nicelik açısından yetersiz personelle iletişim kurmak zorunda kalan bu çocukların sağlıklı bir benlik kavramı geliştirmeleri zordur. Çünkü yetersiz ve uygunsuz rol modelleriyle özdeşim kurulması, ilgi ve şefkat azlığı ve sosyal/duygusal açıdan ihtiyaçların yeterince karşılanmaması benlik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular da göstermektedir ki korunmaya muhtaç çocukların kendi benlik algıları ideal benliklerinden düşüktür. Harter, (1990), 8-15 yaş grubundaki çocukların benlik gelişimleri ile sosyal/duygusal destek arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çeşitli yaş gruplarında algılanan sosyal/duygusal destekle benlik gelişimi arasındaki ilişki .50 ile .56 arasında bulunmuştur. Eğer kişi onun için önemli olan kişilerin ona saygı duyduğunu, değer verdiğini algılıyorsa benlik algıları yükselmektedir. Ayrıca araştırma sonucu çocuğun benlik algısının, eğilim gösterdikleri alan-

larda kendini ne kadar başarılı hissettiğine bağlı olduğunu da göstermiştir. Çocuk yuvalarında çocukların başarılı ve önem verdikleri alanların keşfedilip, desteklenmesi ne yazık ki mümkün olamamaktadır. Cilga (1989) yaptığı çalışmada yetiştirme yurtlarındaki çocuk yetiştirme anlayışının; sınırlayıcı, otoriter yada demokratik veya hoşgörülü ilişkilere yer vermesine göre çocukların kişilik yapılarında farklı eğilimler ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. Güçray (1989) ise, yuvada kalmanın özsaygı açısından olumsuz bir etken olduğunu, yetişkinlerin “demokratik” tutumunun özsaygı açısından olumlu etken olduğunu, ayrıca yuva çocuklarının ana-baba yerine geçen bireylerin tutumlarını ailesi yanında kalanlara göre daha “otoriter” ve “ilgisiz” olarak algıladıklarını belirtmiştir.

Washington (1989), 10-12 yaşları arasındaki korunmaya muhtaç çocukların, ailesiyle birlikte olan çocuklara göre daha dıştan denetimli olduklarını ve özsaygı düzeyinin de daha düşük olduğunu bulmuştur. Aynı şekilde Erkan (1995) da yaptığı çalışmada, çocuk yuvalarında kalan 5. sınıfa devam eden korunmaya muhtaç çocuklar ve ailesi yanında kalan çocukları karşılaştırmıştır. Araştırma sonunda korunmaya muhtaç çocukların benlik kavramı düzeyleri aileleri yanında kalan çocuklara göre daha düşük bulunmuştur (Erkan,1995).

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular bize göstermektedir ki, ne denli iyi düzenlenmiş olursa olsun, bir yuva ortamında, sıcak duygular ve bedensel temas, duygusal, zihinsel ve toplumsal uyum ve öğrenmeye karşı motivasyon daima yetersiz kalmaktadır (Cooley,1968). Halbuki çocuğun benlik kavramı, kendi için önem taşıyan büyüklerin ona gösterdikleri tutumların bir yansımasıdır ve kurumda çalışan, çocuklarla ilgilenen kişilerin ilgisiz tutumları veya ilgilenen kişilerin sık sık değişmesi, çocuğun kabul görebileceği bir aile ortamından yoksun olması gibi nedenlerden dolayı çocuk kendini değersiz hissetmektedir. Böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisine ilişkin olumlu duygular geliştirebilmesi olanaksızlaşır. İstenilen davranışları gösterdiğinde ödüllendirilmeyen yada

desteklenmeyen çocuk, onaylanan ve onaylanmayan davranışlarının ayırımını yapmada giderek güçlük çeker. Dolayısıyla bu çocukların sağlıklı bir benlik kavramı geliştirmeleri zordur. Bu çocuklarda sağlıklı benlik gelişiminin olabilmesi için, kurum personelinin uygun rol modelleri olması, bu çocuklarla profesyonelce ilgilenmeleri, çocukların özbenliklerini bulmalarına yardımcı olmaları, özdisiplin gelişimini desteklemeleri ve onaylamaları, stresle mücadele yollarını öğretmeleri, fiziksel çevrelerini sosyal destekleyici olarak düzenlemeleri ve çocuklarda yargılama gücünü geliştirmeleri gerekir. Bir diğer alternatif ise bu çocukları koruyucu aile yanına yerleştirilip çocuğun ihtiyaç duyduğu aile ortamı içinde yetiştirilmesine olanak sağlamaktır.

KAYNAKLAR

- Bishop, S.M., Ingersoll, M.G. “Effects of marital conflict and family structure on the self-concepts Pre and Early Adolescents”, *Journal of Youth and Adolescence*, vol:81, 25-36. (1989).
- Bowlby, J. (1980). “Attachment and loss”: *Loss* (Vol,3), New York, Basic Books.
- Cilga, İ. “**Korunmaya muhtaç gençlerin sorunları ve yetiştirme yurtları**” T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı, Ankara. (1989).
- Cooley, C.H. *The self in interaction*. John Wiley & Sons Inc., England. (1968).
- Damon, W., Harter, D. “The development of self understanding from infancy through adolescence”. *Child Development*, Vol: 53, 841-864. (1982).
- Erkan, G. “Korunmaya muhtaç çocuklar. Çocuk yuvalarında bir araştırma” *Sosyal Hizmet*, ss24-78, Ankara, (1995).
- Geçtan, E. “**Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar**”, Remzi Kitabevi, İstanbul. (1996).
- Güçray, S.S. “Çocuk yuvasında ve aile yanında kalan 9, 10, 11 yaş çocukların özsaygı gelişimini etkileyen faktörler”, II.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara. (1989).
- Harter, S. “**The development of the self system**”. E.M. Hetherington and P.H. Mussen (Ed.) *Handbook of Child Psychology*, (1983).
- Harter, S. “Developmental differences in the nature of self-representations for the understanding, assessment

- and treatment of maladaptive behavior” **Cognitive Therapy and Research**, Vol: 14, 113-142. (1990).
- Heinicke, M.C., Westheimer, J.I. “**Brief seperation**”, International University Press Inc., N.Y. (1965).
- Rogers, C.R. “**Client-centered therapy**”, Houghton Mifflin Company, Boston. (1965).
- Rotter, J.B. “**The development and applications of social learning theory: Selected papers**”. Englewood Cliffs, Prentice Hall, N.J. (1982).
- Rutter, M. “**Maternal deprivation reassessed**”. Penguin Books, London. (1981).
- Washington, G. “10-12 Yaş grubu korunmaya muhtaç yuva çocuğu ile ailesiyle birlikte kalan çocukların denetim odağı algısı ve kendine saygı durumu”, A. Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara. (1989).
- Wylie, R. “Mother’s attributions to their young children: The verbal environment as a resource for children’s self-concept acquisition”. **Journal of Personality**, vol: 58, 419-441. (1990).